

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto reikšmė Lietuvos baudžiamajai politikai

Gintaras Švedas

<https://orcid.org/0000-0003-4238-3321>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros profesorius
habilituotas teisės mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370 5) 236 6167
El. paštas gintaras.svedas@tf.vu.lt

Significance of the Institute of Release from Criminal Responsibility for the Lithuanian Criminal Policy

Gintaras Švedas

(Vilnius University (Lithuania))

Summary. Goals of criminal liability can be achieved without imposing a punishment or the actual execution of the punishment imposed on a person who has committed a criminal act. Therefore, modern Lithuanian Criminal Law provides for the following three forms of criminal liability realization: 1) imposition of punishment, 2) release from criminal liability, and 3) suspension of the execution of punishment or release from the execution of punishment. The traditional form of implementing criminal liability recognizes the imposition of punishment (sentencing). In this case, the court that has found a person guilty of a criminal act has the duty and the right to impose a punishment on him/her. Statistical data confirm that sentencing is essentially the main form of realization of criminal liability in Lithuania, which is applied in an average of two-thirds (or about 66 percent) of decisions in criminal cases. Meanwhile, release from criminal liability or suspension of execution of punishment and release from the execution of punishment can be considered as additional forms of realization of criminal liability. Statistical data show that the institute of release from criminal liability remained stable in the second place and consistently accounted for a fraction more than one quarter (or about 27 percent) of decisions on criminal cases each year. Meanwhile, the statistical data of the application of the institute of suspension of execution of punishment and release from the execution of punishment show that this form of realization of criminal liability solves only a relatively small (or about 7 percent) share of criminal cases.

Release from criminal liability as a form of realization of criminal liability in Lithuania can be with or without the application of penal or reformative measures. Chapter VI of the General Part of the Criminal Code of Lithuania “Release from Criminal Liability” essentially provides the 8 main, general types of release from criminal liability: release from criminal liability when a person or criminal act loses its dangerousness (Article 36 of the CC), release from criminal liability due to minor relevance of a crime (Article 37 of the CC), release from criminal liability upon reconciliation between the offender and the victim (Article 38 of the CC), release from criminal liability on the basis of mitigating circumstances (Article 39 of the CC), release from criminal liability when a person actively assisted in detecting the criminal acts committed by members of an organized group or a criminal association (Article 39(1) of the CC), release of a whistleblower from criminal liability (Article 39(2) of the CC), release from criminal liability on bail (Article 40 of the CC), and Chapter X of the General Part of the Criminal Code of Lithuania “Peculiarities of Criminal Liability of Juveniles” – release of a minor from criminal liability (Article 93 of the CC). The greatest influence on the Lithuanian criminal system in the last six years (2018–2023) has been exerted by such types of release from criminal liability as release from criminal liability

Received: 19/08/2024. Accepted: 12/12/2024

Copyright © 2024 Gintaras Švedas. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

upon reconciliation between the offender and the victim and release from criminal liability on bail, and, to a lesser extent – release from criminal liability due to the minor relevance of a crime. Meanwhile, other types of release from criminal liability for objective reasons, consisting of the regulation of the entire application grounds and individual requirements, practically do not affect the criminal policy. On the other hand, some of these types of release from criminal liability (such as release from criminal liability due to the minor relevance of a crime, release from criminal liability upon reconciliation between the offender and the victim, release from criminal liability on the basis of mitigating circumstances and release from criminal liability on bail) have the potential to exert greater influence on the criminal policy, and therefore support the amendments and additions to the Criminal Code which aim to abandon unreasonable restrictions and expand the legal prerequisites for the application of individual types of release from criminal liability.

Keywords: criminal liability, criminal policy, release from criminal liability.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto reikšmė Lietuvos baudžiamajai politikai

Gintaras Švedas

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Santrauka. Baudžiamosios atsakomybės tikslai gali būti pasiekiami ir be baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo paskiriant bausmę arba bausmės, paskirtos nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, realaus atlikimo. Todėl šiuolaikinė Lietuvos baudžiamoji teisė numato tokias tris baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formas: 1) bausmės skyrimas; 2) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir 3) bausmės vykdymo atidėjimas arba atleidimas nuo bausmės. Tradicine baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma pripažįstamas bausmės skyrimas. Šiuo atveju teismas, pripažinęs asmenį kaltą padarius nusikalstamą veiką, turi pareigą ir teisę skirti jam bausmę. Statistiniai duomenys patvirtina tai, kad bausmės skyrimas iš esmės yra pagrindinė baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma Lietuvoje, kuri taikoma vidutiniškai dviejuose trečdaliuose (arba apie 66 proc.) baudžiamųjų bylų sprendimų. Tuo tarpu atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės vykdymo atidėjimą ir atleidimą nuo bausmės galima vertinti kaip papildomas baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formas. Statistiniai duomenys rodo, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas stabiliai išliko antroje vietoje ir kiekvienais metais nuosekliai sudarė kiek daugiau nei vieną ketvirtadalį (arba apie 27 proc.) baudžiamųjų bylų sprendimų. O bausmės vykdymo atidėjimo ir atleidimo nuo bausmės instituto taikymo statistiniai duomenys rodo, kad ši baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma išsprendžia tik santykinai nedidelį (arba apie 7 proc.) teisiamų asmenų baudžiamųjų bylų skaičių.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma Lietuvoje gali būti taikant arba netaikant baudžiamojo arba auklėjamojo poveikio priemonės. Lietuvos BK Bendrosios dalies VI skyriuje „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės“ numatytos iš esmės pagrindinės, bendrosios aštuonios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą (BK 36 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitauko (BK 38 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39(1) straipsnis), pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39(2) straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis), o BK Bendrosios dalies X skyriuje „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“ – nepilnamečio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 93 straipsnis).

Didžiausią įtaką pastarųjų šešerių metų (2018–2023) Lietuvos baudžiamajai politikai daro tokios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys, kaip antai atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaukus ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, o mažesnę – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo. O kitos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys dėl objektyvių priežasčių, kurias sudaro taikymo pagrindų visumos ir tam tikrų reikalavimų reglamentavimas, praktiškai nedaro įtakos baudžiamajai politikai. Kita vertus, kai kurios iš šių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių (pvz., atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaukus, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių, ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą) turi potencialą daryti didesnę įtaką baudžiamajai politikai, todėl priartina BK pakeitimams ir papildymams, kuriais siekiama atsisakyti nepagrįstų ribojimų ir išplėsti tam tikrų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikymo teisinės prielaidas.

Pagrindiniai žodžiai: baudžiamoji atsakomybė; baudžiamoji politika; atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Įvadas

Kiekviena¹ valstybė vykdo baudžiamąją politiką, kurios pagrindinis tikslas – nusikalstamumo kontrolė (Švedas, 2006, p. 17). Baudžiamosios politikos pagrindą sudaro baudžiamasis įstatymas, kuris turi, *inter alia*, nustatyti baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas bei teisinius padarinius už tokių veikų padarymą. Pabrėžtina, kad tradiciškai Lietuvoje baudžiamoji politika (taip pat ir už nusikalstamas veikas numatytos baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimas) siejama ne vien su įstatymų leidėjo veikla, bet ir su baudžiamųjų įstatymų taikymu, kuri vykdo teismai. Taigi, įstatymų leidėjas pasirenka ir nustato baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formas. Pažymėtina, kad baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formas, jų rūšis bei taikymo sąlygas nulemia valstybės pasirinktas baudžiamosios politikos kryptingumas, taip pat reikalavimas įgyvendinant teisingumą individualizuoti baudžiamąją atsakomybę. Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje įtvirtintas teisinės valstybės siekis suponuoja valstybės priedermę ne tik saugoti pamatines vertybes, užtikrinti atsakomybės neišvengiamumą į jas pasikėsinusiam asmeniui, įtvirtinti kaltininko baudžiamojo persekiojimo teisėtumo garantijas, bet ir neleisti perdėto, neproporcingo tokio asmens baudimo. Be to, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „reikšmingas baudžiamųjų įstatymų principas yra tas, jog juose įtvirtintos bausmės neturi būti griežtesnės negu reikia, kad padaręs nusikaltimą asmuo pasitaisyty, t. y. ateityje nebenusikalstų“ (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas). Atsižvelgdamas į šiuos reikalavimus, įstatymų leidėjas privalo ieškoti ir įteisinti, o teismai taikyti ne tik bausmes, bet ir švelnesnes baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formas, kurios sudarytų sąlygas ekonomiškai, efektyviai ir protingai taikyti valstybės baudžiamąsias (represines) priemones įgyvendinant baudžiamąją atsakomybę. Viena iš tokių formų Lietuvoje yra atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas, kuriuo teisingumas įvykdomas iš esmės pasiekiant kompromisą tarp valstybės ir asmens, pažeidusio baudžiamajame įstatyme nustatytus draudimus.

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje buvo pabrėžiama atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės praktinė reikšmė nurodant, kad, pavyzdžiui, 1994–2008 m. laikotarpiu šiuo metu Baudžiamojo kodekso (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000) (toliau – ir BK) 36–40 straipsniuose numatytais pagrindais nuo baudžiamosios atsakomybės buvo atleista per 50 000 asmenų, o vien tik BK 38 straipsnio 1 dalyje numatytų veikų, už kurias galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius, sąrašas sudaro apie 90 proc. visų BK Specialiojoje dalyje numatytų nusikalstamų veikų (Baranskaitė, 2009, p. 188–189). Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų praktinė reikšmė išliko didelė ir vėlesniais metais, nes, pavyzdžiui, remiantis vien BK 38 straipsniu 2014 m. buvo nutraukti 6 776, o 2015 m. – 6 164 ikiteisminiai tyrimai, remiantis BK 40 straipsniu – atitinkamai 529 ir 523 ikiteisminiai tyrimai².

Šio straipsnio tikslas – atskleisti baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formas Lietuvoje, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto ir tam tikrų jo rūšių, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Bendrojoje dalyje, reikšmę valstybės vykdomai baudžiamajai politikai, taip pat kai kurių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Bendrojoje dalyje, reglamentavimo ir taikymo reikšmės baudžiamajai politikai

¹ Straipsnis parengtas vykdant mokslo projektą „Įkalinimo alternatyvos postsovietinėse valstybėse“, kurį finansuoja Lietuvos mokslo taryba (projekto finansavimo sutartis Nr. S-LL-21-6) pagal Tarybos remiamą Lietuvos ir Lenkijos bendrą mokslo projektų finansavimo programą.

² Statistiniai duomenys surinkti iš: Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika. Duomenys apie nusikalstamų veikų tyrimo rezultatus Lietuvos Respublikos prokuratūrose. Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2015&menu=12&idAta=2&rt=1&olYear=2015&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-LRGP>.

probleminius aspektus. Minėtam tikslui įgyvendinti yra keliami šie uždaviniai: 1) atskleisti baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formas Lietuvoje; 2) išanalizuoti ir įvertinti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto ir tam tikrų jo rūšių reikšmę valstybės vykdomai baudžiamajai politikai; 3) išanalizuoti ir atskleisti kai kurių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių reglamentavimo ir taikymo reikšmės baudžiamajai politikai probleminius aspektus.

Šio straipsnio pagrindinis objektas – atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas, tam tikros jo rūšys, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Bendrojoje dalyje, ir jų taikymo reikšmė Lietuvos baudžiamajai politikai. Pabrėžtina, kad dėl publikacijos apimties reikalavimų, taip pat dėl nedidelio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto „populiarumo“ užsienio valstybių baudžiamojoje teisėje šiame straipsnyje nebus analizuojama ir lyginama su Lietuva užsienio valstybių reglamentavimo ir taikymo patirtis.

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje daugiausia dėmesio buvo skirta tam tikrų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių probleminių aspektų analizei, pavyzdžiui, atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius (Baranskaitė, 2003a, p. 59–69; Baranskaitė, 2003b, p. 25–35; Baranskaitė, 2007), atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (Vitkutė-Zvezdinienė, 2006, p. 64–69; I. Vitkutė-Zvezdinienė, 2007, p. 35–40; ir pan.), atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (Bagdžius, 2022), taip pat bendresniems atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimams (pavyzdžiui, Baranskaitė; Prapiestis, 2006, p. 30–41; Ažubalytė, 2006, p. 16–24; Baranskaitė, 2009, p. 179–194; Michailovič; Bikelis *et al.*, 2014; Švedas; Veršekys; Levon; Prapiestis, 2017; ir kt.). Reikia pažymėti, kad nemažai minėtų publikacijų paskelbta prieš dešimt ir daugiau metų, o šiame straipsnyje analizuojami Lietuvos mokslininkų plačiau nenagrinėti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto ir tam tikrų jo rūšių reglamentavimo ir taikymo reikšmės baudžiamajai politikai probleminiai aspektai.

Straipsnyje daugiausia naudojami analizės, sisteminis, teleologinis, istorinis, lingvistinis ir teisinių praktikos analizės metodai.

1. Baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formos ir jų taikymas Lietuvoje

Baudžiamosios atsakomybės tikslai gali būti pasiekiami ir be baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo paskiriant bausmę arba bausmės, paskirtos nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, realaus atlikimo. Todėl šiuolaikinėje Lietuvos baudžiamojoje teisėje numatytos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės bei bausmės vykdymo atidėjimo arba atleidimo nuo bausmės kaip savarankiškos baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formos. Visa tai nulemia, kad šiuo metu Lietuvos BK numatytos tokios trys baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formos: 1) bausmės skyrimas; 2) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir 3) bausmės vykdymo atidėjimas arba atleidimas nuo bausmės.

Tradicinė ir dažniausiai taikoma baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma yra bausmės skyrimas. Šiuo atveju teismas, pripažinęs asmenį kaltą padarius nusikalstamą veiką, turi pareigą ir teisę paskirti jam bausmę. Tuo tarpu atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės vykdymo atidėjimą ir atleidimą nuo bausmės galima vertinti kaip papildomas baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formas, nes būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės nėra subjektyvi kaltininko teisė. Antai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) jurisprudencijoje pabrėžta, jog „net ir esant visoms ... nurodytoms sąlygoms, teismas gali atsakyti atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, nes tai yra teismo teisė, o ne pareiga“ (LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-511/2016) arba „atleisti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo bausmės dėl ligos pagal BK 76 str. nuostatas yra teismo teisė, o ne pareiga“ (LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133-677/2015).

1 lentelė. Baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formų taikymas Lietuvoje 2018–2023 metais³

BK straipsniai	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 36–40, 93 str.)	7 535 26,87 %	6 704 26,79 %	6 521 28,31 %	5 630 25,91 %	5 869 26,80 %	6 113 27 %
Bausmės skyrimas	18 913 67,45 %	16 836 61,53 %	15 395 66,83 %	14 572 67,07 %	14 492 66,19 %	14 946 65,97 %
Bausmės vykdymo atidėjimas ir atleidimas nuo bausmės (BK 75, 76, 78, 79 ir 92 str.)	1 592 5,68 %	1 479 11,68 %	1 118 4,86 %	1 523 7,02 %	1 533 7,01 %	1 592 7,03 %
Iš viso	28 040	25 019	23 034	21 725	21 894	22 651

Pastarųjų šešerių metų (2018–2023) baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formų taikymo Lietuvoje statistiniai duomenys (pateikti 1 lentelėje) rodo gana ryškią bausmės skyrimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto taikymo mažėjimo (absoliučiais skaičiais) tendenciją (atitinkamai 21 proc. taikant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą, ir 23 proc. atvejų taikant bausmės skyrimo institutą). Tuo tarpu bausmės vykdymo atidėjimo ir atleidimo nuo bausmės instituto taikymas (absoliučiais skaičiais) buvo palyginti stabilus, o ryškesnis mažėjimas fiksuotas tik 2020 metais. Kita vertus, tokios tendencijos visiškai atitinka registruoto nusikalstamumo 2018–2023 m. mažėjimo tendenciją, kuri sudaro 21 proc. (nuo 57 830 nusikalstamų veikų, užregistruotų 2018 m., iki 45 710 nusikalstamų veikų, užregistruotų 2022 m., ir iki 45 151 nusikalstamos veikos, užregistruotos 2023 m.).

Šie statistiniai duomenys patvirtina, kad bausmės skyrimas iš esmės yra pagrindinė baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma, kuri taikoma vidutiniškai dviejuose trečdaliuose baudžiamųjų bylų sprendimų. Tiesa, 2019 m. buvo fiksuotas kiek mažesnis (61,53 proc.) bausmės skyrimo taikymo rezultatas, tačiau tai vertintina kaip išimtis, nes 2020–2023 m. šios baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formos taikymo rezultatai sugrįžo prie tradicinio dviejų trečdalių baudžiamųjų bylų sprendimų (arba 66,3 proc.) standarto.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kaip baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formos, taikymo statistiniai duomenys rodo, kad ikiteisminio tyrimo metu ir pirmosios instancijos teisme atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės išsprendžiama gana daug baudžiamųjų bylų, pavyzdžiui, 2018 m. – 7 535, 2022 m. – 5 869, o 2023 m. – 6 113 bylų. Šie duomenys patvirtino, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas per pastaruosius šešerius metus stabiliai išliko antroje vietoje ir kasmet nuosekliai sudarė kiek daugiau nei vieną ketvirtadalį (arba 27,66 proc.) baudžiamųjų bylų sprendimų.

Tuo tarpu bausmės vykdymo atidėjimo ir atleidimo nuo bausmės instituto taikymo statistiniai duomenys rodo, kad pirmosios instancijos teisme taikant bausmės vykdymo atidėjimą ir atleidimą nuo bausmės išsprendžiama tik santykinai nedaug teisiamų asmenų baudžiamųjų bylų, pavyzdžiui, 2018 m. šis institutas buvo taikytas 1 592 asmenims, 2022 m. – 1 533 asmenims, o 2023 m. – 1 592 asmenims. Pažymėtina, kad šios baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formos taikymas absoliučiais skaičiais 2018–2023 m. buvo gana stabilus ir tik 2020 m. buvo fiksuotas ženklus sumažėjimas iki 1 118 asmenų. Kita vertus, tokios tendencijos rodo tam tikrą šio instituto taikymo didėjimą (nuo 5,68 proc. (2018 m.) iki 7 proc. (2021, 2022 ir 2023 m.)) lyginant su nuteistų asmenų skaičiaus mažėjimo tendencijomis, nuo 18 913 asmenų 2018 m. iki 14 492 asmenų 2022 m. (tai sudaro 23,4 proc.) ir iki 14 946 asmenų 2023 m. (tai 21 proc.).

³ Autoriaus sudaryta pagal Generalinės prokuratūros ir Nacionalinės teismų administracijos pateiktą informaciją lentelė.

2 lentelė. Bausmės vykdymo atidėjimo (BK 75 ir 92 str.) ir atleidimo nuo bausmės (BK 76, 78 ir 79 str.) taikymas Lietuvoje pirmosios instancijos teismuose 2018–2023 metais⁴

BK straipsniai	2018	2019	2020	2021	2022	2023
BK 75 straipsnis (I instancijos teismai)	1 367	1 219	943	1 317	1 352	1 420
BK 92 straipsnis (I instancijos teismai)	220	236	174	204	180	174
BK 76 straipsnis	5	1	1	2	1	2
BK 78 straipsnis	-	21	-	-	-	-
BK 79 straipsnis	-	2	-	-	-	-
Iš viso	1 592	1 479	1 118	1 523	1 533	1 592

Pabrėžtina, kad statistiniai duomenys (pateikiami 2 lentelėje) rodo, jog absoliučiai didžiausią bausmės vykdymo atidėjimo ir atleidimo nuo bausmės instituto taikymo dalį sudaro bausmės vykdymo atidėjimas pilnamečiams (BK 75 straipsnis), kuris nuo 82,4 proc. 2019 m. padidėjo iki 89,2 proc. 2023 m. Kita vertus, tokias tendencijas lėmė objektyvūs veiksniai: nedidelį bausmės vykdymo atidėjimo nepilnamečiams (BK 92 straipsnis) taikymo atvejų skaičių (kuris sumažėjo nuo 236 asmenų 2019 m. iki 174 asmenų 2023 m.) nulėmė gerojai sumažėjęs nepilnamečių padarytų nusikaltimų skaičius, bendras nuteistų nepilnamečių skaičius, taip pat laisvės atėmimo ir arešto bausmėmis (kurių vykdydas gali būti atidėtas) nuteistų nepilnamečių skaičius⁵. Tuo tarpu kiti atleidimo nuo bausmės institutai (atleidimas nuo bausmės dėl ligos (BK 76 straipsnis), amnestija (BK 78 straipsnis) ir malonė (BK 79 straipsnis)) pagal savo teisinę prigimtį nėra ir negali būti dažnai ir plačiai taikomi institutai. Taigi, galima konstatuoti, kad bausmės vykdymo atidėjimo pilnamečiams instituto įtaka nėra tokia reikšminga valstybės vykdomos baudžiamosios politikos kryptingumui. Tokios tendencijos vertintinos itin kritiškai, nes bausmės vykdymo atidėjimo pilnamečiams ir nepilnamečiams institutas baudžiamosios teisės doktrinos požiūriu (pvz.: Švedas, Prapiestis, Abramavičius, 2020, p. 241; ir kt.) yra vienas iš veiksmingiausių racionalios baudžiamosios politikos instrumentų. Tokį požiūrį patvirtina ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris pabrėžė, kad „... baudžiamajame įstatyme taip pat gali būti numatyta galimybė teismui atidėti paskirtos bausmės vykdymą, kai tai yra teisinga atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, kaltininko asmenybę, jo baudžiamąją atsakomybę lengvinančias ir kitas bylos aplinkybes“ (Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas). Be to, LAT yra nurodęs, kad bausmės vykdymo atidėjimo institutas yra vienas iš efektyviausių racionalios baudžiamosios politikos instrumentų, leidžiantis kontroliuoti nusikalstamas veikas padariusių asmenų elgesį laisvėje, neardant jų socialinių ir ekonominių ryšių, apsaugant nuo neigiamo kalinių poveikio, taip mažinant nusikalstamų veikų recidyvo tikimybę (LAT kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-266-942/2015, Nr. 2K-7-8-788/2018, Nr. 2K-143-1073/2020 ir kt.). Svarbu pabrėžti ir tai, kad bausmės vykdymo atidėjimo pilnamečiams institutas per Baudžiamojo kodekso galiojimo laikotarpį (21 metus) buvo keičiamas ir papildomas net devynis kartus. Ir nors įstatymų leidėjas šiuos baudžiamojo įstatymo pakeitimus ir papildymus argumentuodavo siekiu sudaryti teisinių prielaidų plačiau taikyti bausmės vykdymo atidėjimą pilnamečiams, tačiau šis tikslas taip ir nebūdavo pasiekiamas⁶.

⁴ Autoriaus sudaryta pagal Nacionalinės teismų administracijos ir Lietuvos kalėjimų tarnybos metines ataskaitas lentelė.

⁵ Apie bausmės vykdymo atidėjimo nepilnamečiams instituto taikymą plačiau žr.: Levon, Švedas, 2022, p. 169–180.

⁶ Bausmės vykdymo atidėjimo pilnamečiams instituto taikymo analizė nėra šio straipsnio objektas, tačiau neabejotina, kad šiam aspektui skirtas mokslinis tyrimas leistų atskleisti šio instituto reglamentavimo ir taikymo probleminius aspektus.

Apibendrinant šią straipsnio dalį galima konstatuoti, kad tradiciškai ir per pastaruosius šešerius metus (2018–2023) dažniausiai taikoma baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma Lietuvoje yra bausmės skyrimas, ji buvo taikyta dviejuose trečdaliuose (arba 66,3 proc.) baudžiamųjų bylų sprendimų. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas buvo stabiliai reikšminga baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma, o jo pagrindu Lietuvoje kiekvienais metais buvo priimta daugiau nei vienas ketvirtadalis (arba 27,66 proc.) baudžiamųjų bylų sprendimų. Tuo tarpu atleidimo nuo bausmės institutas buvo mažiausiai reikšmingas baudžiamajai atsakomybei įgyvendinti, nes jo pagrindu Lietuvoje kiekvienais metais buvo išsprendžiama tik apie 7 proc. baudžiamųjų bylų.

2. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys Lietuvoje ir jų taikymas

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės esmę sudaro tai, kad teismas, konstatavęs, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką, ir įvertinęs aplinkybių, susijusių su padaryta nusikalstama veika ir kaltininko asmenybe, visumą, padaro išvadą, kad kaltininkui nėra būtina skirti bausmę (Švedas, Prapiestis *et al.*, 2019, p. 71). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma Lietuvoje gali būti dviejų rūšių: a) taikant baudžiamojo arba auklėjamojo poveikio priemones arba b) netaikant baudžiamojo arba auklėjamojo poveikio priemonių. BK Bendrosios dalies VI skyriuje „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės“ numatytos iš esmės pagrindinės, bendrosios 8 atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą (BK 36 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39(1) straipsnis), pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39(2) straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis), o BK Bendrosios dalies X skyriuje „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“ – nepilnamečio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 93 straipsnis). Be to, Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad nors tiesiogiai *expressis verbis* baudžiamajame įstatyme nenustatyta, tačiau iš esmės besąlygine atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšimi laikytinas ir baudžiamojo proceso nepradėjimas ar pradėto nutraukimas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senačiai (BK 95 str.) (Švedas, Prapiestis, Abramavičius, 2020, p. 29).

Pažymėtina ir tai, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys numatytos ne tik BK VI skyriuje „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės“ ir X skyriuje „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“, bet ir kai kuriuose kituose BK Bendrosios dalies straipsniuose, pavyzdžiui, BK 18 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad ribotai pakaltinamas asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tuo tarpu BK 19 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmuo, kuris baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą padarė būdamas prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas ir dėl to nevisiškai sugebėdamas suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Be to, šiuo metu BK Specialiojoje dalyje taip pat nustatytos teisinės galimybės nusikaltimą padariusį asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Toks atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės numatytas dešimtyje BK Specialiosios dalies straipsnių, pavyzdžiui: a) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės sąmoksle dalyvavusio asmens, jeigu jis savo noru valstybės institucijai suteikė svarbią

informaciją apie rengiamą valstybės perversmą (BK 114 straipsnio 3 dalis); b) nukentėjusio nuo prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos ... arba šiame straipsnyje numatytos veikos – prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo (BK 147 straipsnio 3 dalis ir BK 157 straipsnio 3 dalis); c) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės asmens, padariusio manipuliavimą sporto varžybose, jeigu jis iki jo pripažinimo įtariamuoju savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai ir aktyviai bendradarbiavo išaiškinant šią nusikalstamą veiką (BK 182(1) straipsnio 2 dalis), ir panašiai. Pabrėžtina ir tai, kad šiuose BK Specialiosios dalies straipsniuose paprastai nustatyta baudžiamoji atsakomybė už sunkius ar labai sunkius tyčinius nusikaltimus.

BK VI skyriuje „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės“ įtvirtinta gana plačios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikymo galimybės. Antai, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitauko (BK 38 straipsnis), pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39(2) straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis) gali būti taikomas asmeniui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų nusikaltimą ir tyčinį nesunkų arba apysunkų nusikaltimą. Šios nusikalstamos veikos sudaro beveik apie 90 proc. visų nusikalstamų veikų, numatytų BK Specialiojoje dalyje. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), gali būti taikomas arti 70 proc. visų nusikalstamų veikų (Švedas, Prapiestis, Abramavičius, 2020, p. 28). Tuo tarpu atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą (BK 36 straipsnis), atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis) ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39(1) straipsnis), taikymo ribos nėra apibrėžiamos išvardijant nusikalstamų veikų rūšis ar nusikaltimų grupes, kurias padarius gali būti sprendžiamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas. Nusikalstamos veikos, kurias padarius paprastai negalimas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, – tai sunkūs ir labai sunkūs tyčiniai nusikaltimai.

Dauguma atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikyti galima įvairiose bylos proceso stadijose: pradedant ikiteisminiu tyrimu ir baigiant bylos nagrinėjimu kasacinėje instancijoje. Tokios galimybės sudaro prielaidų ne tik švelninti baudžiamąją politiką (sumažinti arešto ir laisvės atėmimo bausmių skyrimą), bet ir leidžia taupyti darbo laiką ir žmogiškuosius išteklius bei vykdyti efektyvesnę baudžiamąjį persekiojimą. Statistiniai duomenys (pateikti 3 lentelėje) rodo, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės 2018–2023 m. plačiausiai buvo taikomas būtent ikiteisminio tyrimo stadijoje ir svyravo nuo 83 proc. (2018 m.) iki 79 proc. (2019 m.) visų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejų. Reikia pabrėžti, kad bendras visų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikymas ikiteisminio tyrimo stadijoje sumažėjo net 22 proc. – nuo 6 261 atvejo (2018 m.) iki 4 842 atvejo (2022 m.)⁷. Tokį gana ženklų sumažėjimą praktiškai nulėmė vienos rūšies – atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius (BK 38 straipsnis) taikymo sumažėjimas net 33 proc. (nuo 5 148 atvejų (2018 m.) iki 3 417 ir 3 404 atvejų (2022 ir 2023 m.)). Atkreiptinas dėmesys į kitos rūšies – atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis) taikymą, kuris per 2018–2023 m. padidėjo 18 proc. – nuo 968 atvejų (2018 m.) iki 1 195 ir 1 269 atvejų (2022 ir 2023 m.).

⁷ Tiesa, 2023 m. bendras visų rūšių atleidimų nuo baudžiamosios atsakomybės taikymas ikiteisminio tyrimo stadijoje padidėjo iki 5 075 atvejų.

3 lentelė. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 36–40 str.) rūšių taikymas Lietuvoje ikiteisminio tyrimo metu (2018–2023)⁸

BK straipsnis	2018	2019	2020	2021	2022	2023
36 straipsnis	12	10	7	24	16	7
37 straipsnis	132	120	142	186	214	395
38 straipsnis	5 148	4 491	4 173	3 211	3 417	3 404
39 straipsnis	-	-	-	-	-	-
39(1) straipsnis	1	1	2	0	0	0
39(2) straipsnis	-	-	-	-	-	-
40 straipsnis	968	1 027	1 056	1 122	1 195	1 269
Iš viso	6 261	5 332	5 380	4 543	4 842	5 075

Tuo tarpu visų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikymas pirmosios instancijos teismo stadijoje buvo kur kas stabilesnis ir sumažėjo tik 13 proc. (nuo 1 185 atvejų (2018 m.) iki 990 ir 999 atvejų (2022 ir 2023 m.)). Galima teigti, kad ši sumažėjimą nulėmė tos pačios kaip ir ikiteisminio tyrimo stadijoje rūšies – atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius (BK 38 str.) taikymo sumažėjimas net 52 proc. (nuo 474 atvejų (2018 m.) iki 226 atvejų (2023 m.)). Atkreiptinas dėmesys, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis) taikymas išliko gana stabilus, 2018 m. buvo taikytas 668 atvejais, o 2022 m. – 685 atvejais. 2023 m. šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymas padidėjo 10 proc. – iki 735 atvejų.

4 lentelė. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 36–40 str.) rūšių taikymas Lietuvoje pirmosios instancijos teismuose (2018–2023)⁹

BK straipsnis	2018	2019	2020	2021	2022	2023
36 straipsnis	5	7	5	3	7	2
37 straipsnis	23	26	18	31	36	26
38 straipsnis	474	473	308	231	258	226
39 straipsnis	6	12	4	3	3	4
40 straipsnis	668	782	738	770	685	735
Kiti atleidimo nuo BA atvejai	9	5	4	11	1	6
Iš viso	1 185	1 305	1 077	1 049	990	999

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikymo ikiteisminio tyrimo stadijoje ir pirmosios instancijos teismo stadijoje palyginimas rodo esant po keletą panašumų ir skirtumų. Tiek ikiteisminio tyrimo stadijoje, tiek pirmosios instancijos teismo stadijoje praktiškai taikomos tik keturios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys, iš kurių dvi – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius (BK 38 straipsnis) ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis) taikomos dažniausiai, o dar dvi – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojaus jautrumą (BK 36 straipsnis), ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo

⁸ Autoriaus sudaryta pagal Generalinės prokuratūros pateiktą informaciją lentelė.

⁹ Autoriaus sudaryta pagal Nacionalinės teismų administracijos pateiktą informaciją lentelė.

(BK 37 straipsnis) taikomos rečiausiai. Kita vertus, ikiteisminio tyrimo stadijoje dažniausiai taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius (BK 38 straipsnis), o pirmosios instancijos teismo stadijoje – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis). Pažymėtina ir tai, kad tik pirmosios instancijos teismo stadijoje taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), bet tokią situaciją objektyviai nulemia kelios šios atleidimo rūšies sąlygos, pagal kurias tik teismas teismo bylos nagrinėjimo metu turi ir gali nustatyti bent dvi BK 59 straipsnio 1 dalyje numatytas atsakomybę lengvinančias aplinkybes ir nenustatyti nė vienos atsakomybę sunkinančios aplinkybės.

Atsižvelgiant į atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto taikymo ikiteisminio tyrimo ir pirmosios instancijos teismo stadijoje rezultatus, reikia įvertinti tam tikrų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių galimą taikymo potencialą (ypač vertinant baudžiamajame įstatyme numatytas jų taikymo sąlygas). Trečiojoje vietoje pagal taikymo apimtį tiek ikiteisminio tyrimo stadijoje, tiek pirmosios instancijos teismuose yra atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis). Pažymėtina, kad šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymas ikiteisminio tyrimo stadijoje padidėjo net 299 proc. (nuo 132 atvejų (2018 m.) iki 395 atvejų (2023 m.)). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo – tai besąlyginė, galutinė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kai kaltininko veikoje, formaliai vertinant, yra nusikaltimo sudėtis, tačiau realiai jos pavojingumas yra nedidelis (Švedas, Prapiestis, Abramavičius, 2020, p. 33). Baudžiamajame įstatyme nėra nurodyti nusikaltimai (jų kategorijos), kuriuos padarius negali būti sprendžiama, ar jie nėra mažareikšmiai. Kita vertus, LAT jurisprudencijoje įtvirtinta be išlygų pozicija, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo negali būti taikomas, jei padarytas sunkus ar labai sunkus nusikaltimas, arba nusikaltimas, kuriuo siekiama sutrikdyti (ar buvo sutrikdyta) kito asmens sveikatą (LAT kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-139-507/2016; Nr. 2K-103-689/2019 ir kt.). Pastarųjų šešerių metų (2018–2023) LAT jurisprudencija rodo, kad ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis dažniausiai taikoma esant kelioms nusikalstamų veikų rūšims – tai dokumento suklastojimo arba disponavimo suklastotu dokumentu (BK 300 straipsnis) (LAT kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-4-689/2019, Nr. 2K-66-976/2019, Nr. 2K-83-648/2020 ir kt.), neteisėto disponavimo šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis (BK 253 straipsnis) (LAT kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-128-895/2019, Nr. 2K-36-788/2021, Nr. 2K-108-387/2023 ir kt.) ir fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo (smurto artimoje aplinkoje) (BK 140 straipsnis) (LAT kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-22-628/2020, Nr. 2K-186-689/2020, Nr. 2K-54-976/2023 ir kt.) atvejais. Tiesa, pastaruoju metu Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad teismų praktikoje pasitaiko šio instituto taikymo atvejų ir dėl sunkių nusikaltimų, nes įstatyme yra nekokybiškų sunkių nusikaltimų normų (normos su abstrakčiais, vertinamaisiais ir kt. požymiais), kurios formaliai gali apimti ir mažareikšmius atvejus (Grinevičiūtė, Vitkutė-Zvezdinienė, 2020, p. 143). Reikia pabrėžti, kad Lietuvos Respublikos Seimas 2024 metų balandžio 25 dieną priėmė Baudžiamojo kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymą Nr. XIV-2573 (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 5, 7, 8, 18, 25, 27, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 51, 52, 54, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72(2), 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 97, 243, 244 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 5(1), 40(1), 58(1), 72(5), 72(6), 72(7), 72(8) straipsniais įstatymas, 2024), kuris įsigalios 2025 metų vasario 1 dieną. Šiame įstatyme numatoma galimybė atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės dėl mažareikšmiškumo taikyti ir baudžiamojo nusižengimo atveju. Tokia baudžiamojo įstatymo nuostata

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje vertinama nevienodai¹⁰, tačiau ji neabejotinai išplės šio instituto taikymo ribas ir sudarys teisinių prielaidų sumažinti bent jau arešto bausmės taikymą. Kita vertus, minėtame įstatyme tuo pačiu nustatyta, kad ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis negalės būti taikoma sunkaus ir labai sunkaus tyčinio nusikaltimo atveju, o tai ribos šio instituto taikymo galimybes, nors ir formaliai sunkaus tyčinio nusikaltimo, tačiau dėl tam tikrų aplinkybių (pvz., antraeilio bendrininko vaidmens padarant nusikalstamą veiką, nebaigto nusikaltimo ir pan.) objektyviai esančio mažareikšmio, atvejais.

Antroje vietoje pagal bendrą taikymo iktisminio tyrimo stadijoje ir pirmosios instancijos teismuose apimtį yra atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis). Pažymėtina, kad šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymas per pastaruosius šešerius metus (2018–2023) padidėjo net 31 proc. – nuo 958 atvejų 2018 m. iki 1 269 atvejų 2023 m. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą – tai sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kai asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiamas perduodant jį pagal laidavimą teismo pasitikėjimo vertam asmeniui ir nustatant laidavimo terminą, kuris gali būti nuo vieno iki trejų metų (Švedas, Prapiestis, Abramavičius, 2020, p. 49). Pagal baudžiamąjį įstatymą asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės tik vienu metu esant tokių pagrindų visumai: 1) asmuo pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką – baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų nusikaltimą, nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą ir 2) visiškai pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką, 3) bent iš dalies atlygino ar pašalino padarytą žalą arba įsipareigojo ją atlyginti, jeigu ji buvo padaryta, ir 4) yra pagrindo manyti, kad jis visiškai atlygins ar pašalins padarytą žalą, laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų. Pastarųjų metų LAT praktikoje išaiškinta, kad teismai, taikydami BK 40 straipsnio nuostatas, „įpareigoti apsvarstyti, ar ištis kaltininkas yra tokia nesavaraikiška, nebrandi asmenybė, kurios gyvenimiškų vertybių sistema, sugebėjimas kontroliuoti savo veiksmus, susilaikyti nuo nusikalstamų veikų darymo dar nesusiformavę. Būtent tokiam nusikalstamą veiką padariusiam ir aktyviai atgailaujančiam asmeniui BK 40 str. nuostatos nustato papildomai reikalingą jo tolesnio elgesio korekciją, autoritetą turinčio asmens (teismo pasitikėjimo verto asmens, artimojo giminaičio, tėvų) priežiūrą, teigiamos įtakos darymą, kad nusikaltęs asmuo laikytųsi įstatymų, nedarytų naujų nusikalstamų veikų“ (LAT kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-176-303/2018; Nr. 2K-224-1073/2023 ir kt.). Be to, teismui turi būti pateiktas asmens, kuris vertas teismo pasitikėjimo, prašymas perduoti kaltininką jo laidavimui. Laiduotojai gali būti kaltininko tėvai, artimieji giminaičiai ar kiti teismo pasitikėjimo verti asmenys, kuriais gali būti pripažinti, pavyzdžiui, sutuoktinis, partneris, darbovietės vadovas ir kiti pilnamečiai asmenys. Lietuvos teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad laiduotojas gali būti tik toks asmuo, kuris akivaizdžiai gali daryti teigiamą įtaką kaltininkui, yra jam autoritetas. Skiriant asmenį laiduotoju turėtų būti atsižvelgiama į asmenines laiduotojo savybes ar veiklos pobūdį, jo tarpusavio santykius su kaltininku ir realią galimybę daryti jam teigiamą įtaką, jo charakteristiką bei kitus duomenis, taip pat nustatoma, ar jis nebuvo teistas arba baustas administracine tvarka, ar teistumai yra išnykę ar panaikinti ir pan. (LAT kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-96-628/2019; Nr. 2K-67-942/2019; Nr. 2K-224-1073/2023 ir

¹⁰ Antai, vieni autoriai teigia, kad „teismo teisė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės tik dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo prieštarauja teisingumo ir teisinės valstybės principams“ (Vitkutė, 2007, p. 39). Tuo tarpu kitų autorių nuomone, toks įstatymų leidėjo požiūris nenumatyti galimybės atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės dėl mažareikšmiškumo padarius baudžiamąjį nusižengimą yra pagrįstas, nes baudžiamojo nusižengimo pavojingumas dėl tam tikrų objekto, dalyko, veikos, padarinių, subjekto ir kitų aspektų ypatumų yra mažesnis, nei nusikaltimo, todėl būtų nepagrįsta dėl tų pačių ypatumų baudžiamąjį nusižengimą pripažinti mažareikšmiu (pvz., Švedas, Veršekys, Levon, Prapiestis, 2017, p. 163–164).

kt.). Teismas, nusprendęs atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, nustato laidavimo terminą, kuris gali trukti nuo vieno iki trejų metų. Be to, laidavimas gali būti skiriamas su užstatu ar be jo. Užstatą, kurio dydį nustato teismas, atsižvelgdamas į laiduotojo asmenines savybes, jo turtingumą, kaltininko padarytos veikos pavojingumą ir kt., laiduotojas per paskirtąjį laiką įsipareigoja sumokėti į teismo nurodytą sąskaitą.

Reikia pažymėti, kad minėtame Baudžiamojo kodekso pakeitimų ir papildymų įstatyme Nr. XIV-2573 atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą sąlygos diferencijuotos atsižvelgiant į nusikalstamos veikos rūšį ir numatyta, kad asmuo, padaręs baudžiamąjį nusikaltimą arba neatsargų ar nesunkų tyčinį nusikaltimą, teismo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir tuo atveju, kai minėtą nusikalstamą veiką padarė ne pirmą kartą (toks reikalavimas nustatytas tik tuo atveju, kai asmuo padaro apysunkį tyčinį nusikaltimą). Be to, šiuo įstatymu taip pat nustatyta, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą negali būti taikomas pavojingam recidyvistui ir asmeniui, kuris anksčiau jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, jeigu nuo ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo sprendimo atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės įsiteisėjimo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau negu treji metai. Taigi, tokie baudžiamojo įstatymo pakeitimai neabejotinai sudarys teisinių prielaidų plačiau taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.

Pirmoje vietoje pagal bendrą taikymo ikiteisminio tyrimo stadijoje ir pirmosios instancijos teismuose apimtį yra atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaikius (BK 38 straipsnis). Pažymėtina, kad šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymas per pastaruosius šešerius metus (2018–2023) gana ženkliai ir nuosekliai sumažėjo nuo 6 261 atveju (2018 m.) iki 3 404 atvejų (2023 m.). Kita vertus, ji vis tiek išliko dažniausiai taikoma atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšimi, pavyzdžiui, 2022 m. sudarė 70,6 proc. visų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ikiteisminio tyrimo stadijoje atvejų ir 27 proc. visų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pirmosios instancijos teismuose atvejų (o bendrai sudarė 3 675, arba 63 proc., visų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejų). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius – tai sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės nustatant vienerių metų bandomąjį laikotarpį, jei kaltininkas atlygino arba pašalino nusikalstamą veiką padarytą žalą ir susitaikė su nukentėjusiu asmeniu (Švedas, Prapiestis, Abramavičius, 2020, p. 36). Ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis gali būti taikoma asmeniui, padariusiam baudžiamąjį nusikaltimą, neatsargų nusikaltimą, nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą. Be to, būtina konstatuoti vienu metu visų keturių pagrindų visumą: 1) asmens prisipažinimą padarius nusikalstamą veiką, 2) padarytos žalos atlyginimą ar pašalinimą arba susitarimą tai padaryti savo noru, 3) susitaikymą su nukentėjusiu asmeniu, juridinio asmens arba valstybės institucijos atstovu, ir 4) pagrindą manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, rūšis negali būti taikoma pavojingam recidyvistui arba asmeniui, kuris anksčiau jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikęs su nukentėjusiu asmeniu, jeigu nuo susitaikymo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau negu ketveri metai. Reikia pažymėti, kad minėtame Baudžiamojo kodekso pakeitimų ir papildymų įstatyme Nr. XIV-2573 padaryti keli atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius pakeitimai, pagal vieną iš jų šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies nebus galima taikyti asmeniui, kuris anksčiau jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikęs su nukentėjusiu asmeniu, jeigu nuo susitaikymo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau negu treji metai.

Atkreiptinas dėmesys, kad dar 2017 m. atlikto tyrimo metu visi apklausti mokslininkai nurodė, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų taikymo sąlygos turi būti švelninamos: 39 proc. pritarė teismo teisei taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutus ir už sunkius tyčinius nusikaltimus, o net 71 proc. – ne tik už pirmą kartą padarytą nusikalstamą veiką. Tiesa, tik 30 proc. apklaustų teisėjų bei 24 proc. apklaustų prokurorų pritarė siūlymui atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutus taikyti ne tik už pirmą kartą padarytą nusikalstamą veiką. Tuo tarpu šio tyrimo autoriai pasiūlė numatyti galimybę atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius taikyti ir už sunkų tyčinį nusikaltimą (ypač turtinio, ekonominio, finansinio ir pan. pobūdžio nusikaltimą) (Švedas, Veršekys, Levon, Prapiestis, 2017, p. 164–165)¹¹.

Baudžiamajame įstatyme, nustatant baudžiamąją atsakomybę už tam tikrus nusikaltimus ir priskiriant juos sunkių tyčinių nusikaltimų grupei, neretai už juos BK Specialiosios dalies straipsnio arba jo dalies sankcijoje numatoma tokia maksimali laisvės atėmimo bausmės riba (pvz., iki septynerių arba aštuonerių metų laisvės atėmimo), kuri yra artimesnė apysunkių tyčinių nusikaltimų grupei. Antai, į tokią sunkių tyčinių nusikaltimų grupę patenka nusikalstamas bankrotas, kai padaryta „labai didelė turtinė žala vienam ar daugiau kreditorių“, už jį baudžiama bauda arba laisvės atėmimu iki septynerių metų (BK 209 straipsnio 2 dalis); „apskaičiuotą daugiau kaip 900 MGL dydžio mokesčių“ nesumokėjimas, už tai baudžiama „bauda arba laisvės atėmimu iki septynerių metų“ (BK 219 straipsnio 2 dalis); apgaulingas finansinės apskaitos tvarkymas ir (arba) organizavimas, kai padaryta „labai didelė turtinė žala valstybei arba fiziniam ar juridiniam asmeniui“, už šią veiką numatyta „bauda arba laisvės atėmimas iki septynerių metų“ (BK 222 straipsnio 2 dalis) ir pan., o už turto pasisavinimą, kai pasisavinama patikėtą ar žinioje buvusį „labai didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes“, baudžiama bauda arba laisvės atėmimu iki aštuonerių metų (BK 183 straipsnio 3 dalis) ir panašiai. Pažymėtina, kad Baudžiamajame kodekse tokių sunkių tyčinių nusikaltimų, už kuriuos gali būti baudžiama maksimaliu laisvės atėmimu iki septynerių metų, 2024 m. sausio 1 d. buvo 21, o už kuriuos gali būti baudžiama maksimaliu laisvės atėmimu iki aštuonerių metų – 27. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius yra diskrecinė teismo teisė (pvz., LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-273-788/2020 ir kt.); jis gali būti taikomas tik tokiu atveju, kai, *inter alia*, atlyginama ar pašalinama padaryta žala arba susitariama tai padaryti savo noru, ir susitaikoma su nukentėjusiu asmeniu, juridinio asmens arba valstybės institucijos atstovu, todėl kyla klausimas, kodėl ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis negalėtų būti taikoma ir asmeniui, padariusiam, pavyzdžiui, vieną iš minėtų nusikaltimų. Turint omenyje, kad ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis yra veiksminga baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma, nes nukentėjęs fizinis ar juridinis asmuo gana greitai gauna nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, kaltininkas nepatiria griežčiausios baudžiamosios teisės priemonės – bausmės suvaržymų, o valstybė greitai ir be didelių sąnaudų įvykdo teisingumą, todėl pasiūlymas numatyti galimybę taikyti šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį ir asmeniui, padariusiam tam tikrą sunkų tyčinį nusikaltimą, ir šiandien išlieka aktualus ir gali sudaryti teisinių prielaidų plačiau taikyti šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį. Neabejotina, kad įstatymų leidėjas šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies

¹¹ Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje aptinkama ir priešinga nuomonė, pagal kurią asmens, padariusio sunkų tyčinį nusikaltimą, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės paneigtų nusikalstamų veikų klasifikavimo prasmę ir iškreiptų humanizmo, atsakomybės neišvengiamumo, diferencijavimo, proporcingumo, teisingumo ir kitų konstitucinių principų egzistavimą baudžiamojoje teisėje, jos taikymo praktikoje bei baudžiamojoje politikoje (Baranskaitė, 2007, p. 90; Bagdžius, 2022, p. 105). Kita vertus, šie autoriai neanalizavo ir nevertino kai kurių pagal Lietuvos BK sunkių tyčinių nusikaltimų esmės ir jų priskyrimo šiai nusikaltimų grupei pagrįstumo.

taikymą gali susieti tik su tam tikromis sunkių tyčinių nusikaltimų rūšimis (pvz., turtinio, ekonominio, finansinio pobūdžio nusikaltimas, ir pan.), nustatyti griežtesnius reikalavimus (pvz., nusikaltimu padaryta žala turi būti atlyginta visa iki sprendimo priėmimo, ir pan.). Autoriaus nuomone, analogiškas sprendimas svarstytinas ir dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą taikymo už sunkų tyčinį nusikaltimą galimybes.

Paminėtina dar viena atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis). Tai yra besąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jei nusikalstama veika padaryta pirmą kartą esant bent dviem baudžiamajame įstatyme nustatytoms atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms (Švedas, Prapiestis, Abramavičius, 2020, p. 41). Tiesa, ji taikoma itin retai (daugiausia 12 kartų buvo taikyta 2019 m., 2020 ir 2023 m. – po keturis kartus, o 2021 ir 2022 m. – tik po tris kartus). Tokį retą atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių, instituto taikymą nulemia baudžiamajame įstatyme įtvirtinti jo taikymo pagrindai. Ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis gali būti taikoma tik asmeniui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų tyčinį nusikaltimą. Be to, asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės tik vienu metu esant tokių pagrindų visumai: 1) asmuo pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką; 2) yra ne mažiau kaip dvi baudžiamajame įstatyme nustatytos atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir 3) byloje nėra atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Reikia pažymėti, kad šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymo pagrindu gali būti pripažįstamos tik tos lengvinančios aplinkybės, kurios įvardytos BK 59 straipsnio 1 dalyje, ir kurias byloje nustato teismas. Tiesa, LAT jurisprudencijoje yra pavyzdžių, kai ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis buvo taikyta ir teismo pripažintų pagal BK 59 straipsnio 2 dalį atsakomybę lengvinančių aplinkybių atveju (LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274-788/2019).

Minėtame Baudžiamojo kodekso pakeitimų ir papildymų įstatyme Nr. XIV-2573 padaryti keli reikšmingi atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių, taikymo pagrindų pakeitimai. Visų pirma, nustatyta, kad, *inter alia*, pakankamas pagrindas yra vienos atsakomybę lengvinančios aplinkybės konstatavimas tuo atveju, kai asmuo yra padaręs baudžiamąjį nusižengimą arba neatsargų nusikaltimą. Antra, nustatyta, kad ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis gali būti taikoma konstatavus bet kurio tipo atsakomybę lengvinančią aplinkybę (tiek numatytą baudžiamajame įstatyme aplinkybę, tiek ir įstatyme nenumatytą, bet teismo pripažintą aplinkybę). Kita vertus, šie pakeitimai vargu ar sudarys teisinių prielaidų plačiau taikyti šį institutą. Autoriaus nuomone, tiek esamas, tiek būsimas šio instituto teisinis reguliavimas nebeatitinka gyvenimo realijų, todėl turi būti keičiamas. Turint omenyje, kad taikyti šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį yra teismo teisė, bet ne pareiga; net ir esant visiems minėtiems pagrindams, teismas gali atsisakyti atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės (LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-895/2017), svarstytina galimybė leisti šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį taikyti ir asmeniui, padariusiam apysunkį tyčinį nusikaltimą. Neabejotina, kad įstatymų leidėjas šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymą apysunkio tyčinio nusikaltimo atveju gali susieti su tam tikrais griežtesniais reikalavimais (pvz., leisti taikyti bent jau nepilnamečiam kaltininkui, ir pan.).

Apibendrinant šią straipsnio dalį galima konstatuoti, kad didžiausią įtaką pastarųjų šešerių metų (2018–2023) Lietuvos baudžiamajai politikai daro tokios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys, kaip antai atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaikius (BK 38 straipsnis) ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis), o mažesnę – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK

37 straipsnis). Atkreiptinas dėmesys į gana ženklių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaikius taikymo minėtų laikotarpiu sumažėjimą. Tuo tarpu kitos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys dėl objektyvių priežasčių, kurias sudaro taikymo pagrindų visumos ir tam tikrų reikalavimų reglamentavimas, praktiškai nedaro įtakos Lietuvos baudžiamajai politikai. Kita vertus, kai kurios iš šių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių (pvz., atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaikius (BK 38 straipsnis), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis)) turi potencialą daryti didesnę įtaką baudžiamajai politikai, todėl pritartina BK pakeitimams ir papildymams, kuriais siekiama atsisakyti nepagrįstų ribojimų ir išplėsti tam tikrų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikymo teisinės prielaidas.

Išvados

Apibendrinant straipsnį galima padaryti tokias esmines išvadas:

1. Lietuvoje tradiciškai ir per pastaruosius šešerius metus (2018–2023) dažniausiai taikoma baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma yra bausmės skyrimas. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas buvo stabiliai reikšminga baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma, kurio pagrindu Lietuvoje kiekvienais metais buvo priimta daugiau nei vienas ketvirtadalis (arba 27,66 proc.) baudžiamųjų bylų sprendimų. Tuo tarpu atleidimo nuo bausmės institutas buvo mažiau reikšmingas baudžiamajai atsakomybei įgyvendinti, nes jo pagrindu Lietuvoje kiekvienais metais buvo išsprendžiama tik apie 7 proc. baudžiamųjų bylų.
2. Didžiausią įtaką pastarųjų šešerių metų (2018–2023) Lietuvos baudžiamajai politikai daro tokios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys, kaip antai atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaikius (BK 38 straipsnis) ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis), o mažesnę – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis).
3. Tam tikrų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo rūšių teisinės prielaidos galėtų būti dar platesnės, pavyzdžiui, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam susitaikius ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (nustačius papildomus ir (arba) griežtesnius reikalavimus) galėtų būti taikomas ir asmenims, padariusiems sunkų tyčinį nusikaltimą (ypač turtinio, ekonominio, finansinio ir pan. pobūdžio nusikaltimą).

Literatūra

Teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 5, 7, 8, 18, 25, 27, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 51, 52, 54, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72(2), 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 97, 243, 244 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 5(1), 40(1), 58(1), 72(5), 72(6), 72(7), 72(8) straipsniais įstatymas (2024). TAR, 2024-08214.

Specialioji literatūra

Ažubalytė, R. (2006). Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis. *Jurisprudencija*, 1(79).

- Bagdžius, J. (2022). *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (S0001). Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Baranskaitė, A. (2009). Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4).
- Baranskaitė, A., Prapiestis, J. (2006). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste. *Jurisprudencija*, 7(85).
- Baranskaitė, A. (2003). Kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo institutas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: istorinis, lyginamasis aspektas. *Jurisprudencija*, 45(37).
- Baranskaitė, A. (2003). Viešojo ir privataus intereso derinimas taikant kaltininko susitaikymo su nukentėjusiuoju institutą. *Teisė*, 48, 25–35.
- Baranskaitė, A. (2007). *Taikos sutartis baudžiamajame teiseje: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Grinevičiūtė, K., Vitkutė-Zvezdinienė, I. (2020). Mažareikšmiškumo koncepcijos kilmė ir baudžiamoji teisinė reikšmė Lietuvos teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 27(1).
- Levon J., Švedas, G. (2022). Bausmės vykdymo atidėjimo nepilnamečiams naujovės ir probleminiai aspektai. Iš: Sudavičius, B. (red.) (2022). *Kelyje su Konstitucija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 167–191.
- Michailovič, I., Bikelis, S., Čepas, A., Dobrynina, M., Simaitis, R., Šneideris, D., Ūselė, L., Venckevičienė, J. (2014). *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas.
- Švedas, G. (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Švedas, G., Veršekys, P., Levon, J., Prapiestis, D. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujųjų suderinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Švedas, G., Prapiestis, J., Abramavičius, A., Bieliūnas, E. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. Knyga I. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Švedas, G., Prapiestis, J., Abramavičius, A. (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. Knyga II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Vitkutė-Zvezdinienė, I. (2006). Mažareikšmės veikos instituto ištakos ir raida Lietuvos baudžiamajame teiseje. *Jurisprudencija*, 7(85).
- Vitkutė-Zvezdinienė, I. (2007). Nusikaltimo mažareikšmiškumo atribojimo nuo baudžiamojo nusižengimo problemos. *Jurisprudencija*, 8(98).

Teismų jurisprudencija

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 109-3004.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 5659.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-133-677/2015.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-7-266-942/2015.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-171-511/2016.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-139-507/2016.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-24-895/2017.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-176-303/2018.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-7-8-788/2018.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-4-689/2019.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-66-976/2019.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-67-942/2019.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-96-628/2019.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-103-689/2019.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-128-895/2019.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-274-788/2019.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-22-628/2020.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-83-648/2020.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-143-1073/2020.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-186-689/2020.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-273-788/2020.
- LAT kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-36-788/2021.

LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224-1073/2023.

LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54-976/2023.

LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-108-387/2023.

Kiti šaltiniai

Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika. Duomenys apie nusikalstamų veikų tyrimo rezultatus Lietuvos Respublikos prokuratūrose. Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2015&menuo=12&idAta=2&rt=1&oldYear=2015&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-LRGP>.

Prof. habil. dr. Gintaras Švedas dėsto ir vykdo mokslinius tyrimus Vilniaus universiteto Teisės fakultete. Pagrindinės jo mokslinių interesų sritys – baudžiamoji teisė, tarptautinė ir Europos Sąjungos baudžiamoji teisė, bausmių skyrimas, baudžiamoji politika, tarptautinis teisinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose.

Prof. Habil. Dr. Gintaras Švedas teaches and conducts research at the Faculty of Law of Vilnius University. His main scholarly interests focus on criminal law, international and European Union criminal law, sentencing, criminal policy, and international legal cooperation in criminal matters.